Anatol LENȚA, Nicolae CHIRICENCO

Despre funcționarea unor eurisemante lexicale într-un text literar

A.L. – dr. în filologie, conf. univ., Departamentul de Lingvistică Romanică și Comunicare Interculturală, USM. Domenii de cercetare: gramatica teoretică și practică, semantica lexicală, gramatica și stilistica textului literar. A publicat peste 120 lucrări: *Essai de grammaire discursive du français* (2006), *Des verbes français dans leurs constructions syntaxiques* (2001), *Mă tem că voi uita* (2012) ș.a.

N.C. – lector superior, Catedra Filologie Romanică „Petru Roșca", ULIM. Domenii de cercetare: morfosintaxa limbii latine, traducerea și comentarea textului latin, semantica lexicală, cultivarea limbii.

The article is about author's attempt to in large the connectors paradigme of a literary text. Along with traditional connectors – conjunctions, advers, adverbial particles, – this paradigm can also comprise some verbal and nominal structures, such as eurysemic verbs and nouns and structures wich have an indetermined meaning. The eurysemic verbs and nouns can be used both before and after the discourse and in this way they acquire an pronominal function. The structures with an intermined meaning stand before the discourse units, makening them more open to a semantic completion.

Ce qui est intéressant dans une énigme, ce n'est pas la vérité qu'elle cache, mais le mystère qu'elle contient.
Eric-Emmanuel Schmitt

0. Forța și viabilitatea unei teorii, a unei idei lingvistice constă nu numai în potențialul ei de a explica realitatea glotică sau în anvergura de cuprindere a fenomenelor disparate din limbă, dar și în numărul și calitatea debușeurilor conceptuale pe care ea le deschide spre studierea plenară a acestei realități. Să ne amintim în acest context teoria semnului lingvistic, elaborată de F. de Saussure, triada conceptuală *sistem – normă – vorbire* a lui E. Coșeriu sau teoria unităților minimale semnificative a lui A. Martinet, nuanțată cu multă inspirație de către neuitatul nostru savant prof. Grigore Cincilei ș.a.

BDD-A20557 © 2015 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:51:49 UTC)

1. Ne vom referi în continuare la funcţia coezivă a unei serii de cuvinte care alcătuiesc paradigma unităţilor eurisemice, care au o semnificaţie largă, de tipul substantivelor rom. *lucru*, *faptă*; fr. *chose*, *truc*, *machin*; al verbelor rom. *a face*, *a fi*; fr. *faire*, *avoir*, *être* şi altele. În această paradigmă vom include şi unităţile lexicale numite cu denotat variabil sau unităţi cu semnificaţie nedeterminată, de tipul rom. *a imita*; fr. *réaliser*, *agir* ş.a.

Drept punct de plecare al studiului de faţă ne-a servit teoria acad. Anatol Ciobanu despre *blocurile sintactice* (BS) ca unităţi sau structuri discursive şi teoria profesorului de la Moscova Ghenadie Kolşanski despre *blocurile comunicative* (BC), care sunt unităţi dinamice, luate în planul funcţionării lor ca blocuri de conţinut.

După cum afirmă prof. A. Ciobanu, unităţile limbii se leagă între ele, înainte de toate, prin necesităţi de interes informativ, şi nu doar pur formal-gramatical, făcând posibilă intenţia de a exprima plenar un mesaj informativ [1, p. 71]. Astfel, apar structuri superioare (gramatical şi semantic) propoziţiei, structuri care „...nu sunt nişte unităţi categoriale (morfologizate), ci funcţionale (nemorfologizate)” [1, p. 72; 2, p. 29].

Savantul rus vizează, la rândul lui, în mod expres, aspectul comunicativ al structurilor de vorbire şi scrie: „...lingvistica comunicativă merge mult mai departe în planul descrierii caracterului normativ al unităţilor limbii şi a semanticii lor, a taxonomiei formale şi semantice, şi ajunge în planul studierii dinamicii funcţionale a acestor unităţi, astfel zis, al studierii corelaţiei formelor limbii şi a efectelor lor semantice în actul vorbirii” [3, p. 28].

Deci prof. Gh. Kolşanski vorbeşte de blocuri comunicative, iar prof. A. Ciobanu se referă de blocuri sintactice, ambele structuri punând în valoare aspectul dinamic al limbii. Important pentru noi este faptul că ambele teorii se înscriu plenar în concepţia funcţionalistă a limbii, concepţie considerată drept o activitate logico-gramaticală, un proces care se află în permanentă adaptare la necesităţile comunicative ale locutorului. După cum este bine cunoscut, teoria BS se bazează pe ideea indispensabilei corelaţii dintre sintaxă şi semantică şi constituie unul dintre cei mai importanţi piloni ai întregii concepţii gramaticale a prof. A. Ciobanu. BS, conform concepţiei savantului nostru, sunt unităţi

BDD-A20557 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:51:49 UTC)

comunicative, a căror structură sintactică creează imaginea „unui tot semantic, noțional și, desigur, funcțional” [1, p. 72]; acestea reprezintă structuri sintagmatice, impregnate de substanță semantică și dispun de propria structurare formală și de propriile relații gramaticale. În cazul BS, ca și în cazul altor structuri sintagmatice de expresie, iese la suprafață relația strânsă dintre expresie și semantică, dintre forma de expresie și conținutul vehiculat de această formă.

Vom specifica aici că BS, deși dispun de o structură compozițională variată, au un contur previzibil – nu depășesc limitele unei propoziții sau ale unei fraze [5]; astfel, putem avea BS ale subiectului, ale predicatului, ale complementelor etc. [1, p. 73-75].

Cât privește BC, după părerea lingvistului Gh. Kolșanski, lucrurile se distribuie puțin altfel. BC sau textul are o structură gramaticală complexă, deoarece ele pot fi compuse dintr-un ansamblu de structuri sintagmatice și reușesc să exprime diferite tipuri de conținut cu caracter cognitiv, informativ, psihologic și social [3, p. 89]. În alți termeni, BC (sau textul) sunt structuri multiaspectuale ale limbii, dintre care cele mai importante dimensiuni sunt de ordin sintactic, semantic și pragmatic [4, p. 536].

Dacă, după cum afirmă prof. Gh. Kolșanski, „...fiecare verigă a sistemului limbii își realizează potențialul funcțional-semantic într-o corelație strânsă a celorlalte verigi, și în special ale sistemelor lexico-gramaticale” [3, p. 31], pentru ca subiectul vorbitor să-și realizeze plenar intențiile comunicative, și dacă, potrivit opiniei prof. A. Ciobanu, unitățile comunicative „dispun de propria structurare formală și de propriile relații gramaticale” [1, p. 72], cercetătorului îi revine sarcina de a preciza, de a specifica și a descrie natura acestor relații gramaticale, caracterul particular al structurării formale a unităților comunicative, dar și de a găsi mijloacele de discretizare a acestor relații. Astfel, în prim-planul BC-urilor vin unitățile cu funcție de *conectori textuali*, adică acele cuvinte sau grupuri de cuvinte a căror funcție este să asigure legătura formală și semantică dintre segmentele blocului discursiv și să constituie unul dintre mijloacele importante de realizare a coeziunii discursive sau textuale [4, p. 130].

2. Este bine cunoscut deja faptul că paradigma conectorilor textuali se alcătuiește din unități care pot contribui la organizarea secvențelor, în

BDD-A20557 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:51:49 UTC)

multe cazuri, superioare frazelor complexe. Putem cita aici seria de elemente din clasa conjuncțiilor și a adverbelor conjunctive. Într-o secvență textuală, aceste elemente asigură legăturile formale și semantice dintre segmentele unui text, deci iau funcție coezivă; ele realizează în același timp și coerența unităților textuale, dându-le acestora un caracter unitar de structură comunicativ-suficientă. Printre aceste elemente cu funcție coezivă găsim o serie de verbe și substantive, zise și pro-forme, care înlocuiesc alte unități lexicale din aceeași secvență discursivă.

Să analizăm câteva exemple:

a) „Să vezi *un lucru*: (...) umblu ziua-n ameaza mare pe drum de țară și nimeni nu mă oprește în cale, (...); mă duc în oraș și stau de vorbă cu domnii...” (Ioan Slavici, *Moara cu noroc*).

b) „En toute situation, les femmes ont plus de causes de douleur que n'en a l'homme, et souffrent plus que lui. L'homme a sa force et l'exercice de sa puissance: il agit, il s'occupe, il pense, il embrasse l'avenir et y trouve des consolations. Ainsi *faisait* Charles” (H. de Balzac, *Eugénie Grandet*).

Dacă izolăm propoziția din contextul întreg al primului exemplu, substantivul *lucru* nu are sens [6], el are doar o semnificație largă de *situație; chestiune; fapt,* fixată în dicționarele explicative [7], și care este conținutul lui ca element al sistemului lexical al limbii române, acel conținut care rămâne după ce se face abstracție de valorile contextuale și situaționale [4, p. 472]. După cum se vede, substantivul *lucru*, fiind în poziție cataforică, ia sens doar urmat de cele patru propoziții din restul secvenței ce alcătuiesc semantica lui contextuală, adică sensul lui. Acest sens ar putea fi reprezentat prin formularea semantică nominală sau substantivală a celor patru verbe-predicat.

În alți termeni, substantivul *lucru*, întrebuințat în poziție cataforică, înaintea sursei lui semantice, devine o pro-formă (cf. pronume), un substitut al conținutului propozițiilor care îl urmează. Ca pro-formă, ca unitate eurisemică, substantivul *lucru* capătă funcție structurală coezivă, el leagă întreaga secvență și reprezintă totodată sensul întregii unități comunicative.

Făcând parte din propoziția cataforică, substantivul *lucru* deschide perspectivele semantice ale întregii unități comunicative: el cere com-

BDD-A20557 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:51:49 UTC)

pletare sau, mai bine zis, concretizare semantică, desprinsă din contextul celor patru verbe-predicat, deci a întregii secvențe discursive, a întregului bloc comunicativ.

În al doilea exemplu, situația diferă în raport cu cea din primul exemplu. Verbul *faire* încheie blocul comunicativ și este în poziție anaforică. Ca și în cazul substantivului *lucru*, verbul *faire*, unitate eurisemică, scos din contextul secvenței date, are doar o semnificație largă (*a realiza*) cu care se înscrie în paradigma unităților denominative ale limbii franceze. Deci:

a) propozițiile care precedă verbul *faire* alcătuiesc sursa semantică a acestuia;

b) verbul *faire* devine o *pro-formă, un pro-verb*, un substitut al conținutului anterior pe care el îl reprezintă;

c) fiind eurisemic, verbul *faire* în poziție anaforică recapitulează, generalizează conținutul întregii unități comunicative. După verbul *faire* poate veni o altă idee, o altă secvență semantică, un alt bloc comunicativ;

d) fiind eurisemic, verbul *faire* denumește indirect procesul, grație corelației lui cu celelalte verbe concrete din întreaga unitate comunicativă.

Unitățile verbale cu sens nedeterminat urmează aceleași particularități funcționale discursive ca și eurisemantele: acestea pot avea poziție anaforică sau cataforică în structurile propoziționale; își concretizează denotatul (sensul) în țesătura întregii structuri comunicative. De exemplu:

„Ernst pressa son ami et murmura sans le regarder.

– Continuons à déambuler comme des promeneurs anodins, (...) Friedrich *obéit*, puisque son ami devinait une menace" (P. Rambaud, *La bataille*).

Astfel, putem conchide că unitățile eurisemice și cele cu sens nedeterminat iau funcție coezivă în structurile discursive; ele reprezintă, de asemenea, un fenomen de natură semantică și structurală pronunțată, care este cea de a varia modalitățile de expresie; acest fenomen are caracter

BDD-A20557 © 2015 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:51:49 UTC)

nu doar stilistic, ci înainte de toate gramatical și este „una dintre legitățile fundamentale de structurare a vorbirii în limba franceză” [8, p. 254].

3. Odată cu reorientarea cercetărilor de la analiza cu precădere a aspectului formal al elementelor limbii spre analiza particularităților de funcționare a acestora, spre studierea particularităților de funcționare discursivă a unităților și structurilor limbii, se creează noi perspective și modalități de abordare științifică a materialului faptic. Studierea discursivă a fenomenelor limbii permite de a scoate în evidență noi fațete ale acestor fenomene și unități; lingvistica discursivă lărgește simțitor câmpul de investigații teoretice, ea pune în lumină noi aspecte de funcționare ale unităților de expresie; deseori lingvistica discursului, numită și lingvistica (gramatica) textului, șterge unele hotare pe care le stabilesc cu atâta perseverență și stăruință unii cercetători dintre variantă și invariantă, limbă și vorbire, implicit și explicit, gramatica activă și gramatica pasivă ș.a.

În aceeași ordine de idei, se înscrie și problema funcționării textuale sau discursive a eurisemantelor care, în procesul de întrebuințare comunicativă, capătă funcții coezive și pot fi înscrise în paradigma funcțională a elementelor structurale ale limbii.

Note și referințe bibliografice

1. A. Ciobanu, *Sintaxa și semantica (Studiu de lingvistică generală)*, Editura Știința, Chișinău, 1987.
2. A. Ciobanu, *Sintaxa practică (Cu elemente de analiză transformațională)*, Editura Lumina, Chișinău, 1982.
3. Г. Колшанский, *Коммуникативная функция и структура языка*, Наука, Москва, 1984.
4. A. Bidu-Vrănceanu e. a., *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București, 2001.
5. În lingvistica gramaticală franceză se întrebuințează termenii de *frază simplă* și *frază complexă; propoziția* este component al structurii gramaticale a frazei complexe, dar și forma de expresie a judecății.
6. A nu se confunda sensul cu semnificația; sensul este „un ansamblu de seme inerente și aferente, actualizate într-o suită lingvistică, fiind dependent de context și de situație” [4, p. 472], iar semnificația este „semnificatul unei unități lingvistice definite, făcând abstracție de contexte și de situații concrete” [*ibidem*].
7. *Dicționar explicativ uzual al limbii române*, conducătorul lucrării acad. Silviu Berejan, Editura Litera, Chișinău, 1999.
8. В. Г. Гак, *Сопоставительная лексикология*, Международные отношения, Москва, 1977.

BDD-A20557 © 2015 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:51:49 UTC)